

ként a becsület szitáin. Megszenvedett élelve ez, nem üres, gépies retorika. Szándék és tapasztalás egyaránt hitelesíti.

Fodor költészete esztétikumá emelt, gondolat és morál megszurte köznapiság. Kontrollja a zene éteri tisztasága. Disszonanciái vannak, de önellentmondó következtelenségei nincsenek. Lírai összhangzattanának szabálya — színek, ritmusok, képék intuitív, szeszélyes eklektikája helyett — a megtervezett rend; látvány, érzelem és eszme egymást átható világossága. Valamiféle szavakkal nehezen definiálható lebegés föld s ég között. Zártság és egység, melyet se stílusbeli modor, se poénkereső kaland nem bont meg. A vers megmarad az itt és most konkrétságában, de föléemelkedik a rendezetlen valóság kaotikus szintjének. Majd mindig a dialógus, az önmegszólítás szituációjából szárnyal föl; mint beszéd, lényeggé nemesített aktualitás. Motorja az őszinteség szívverése, élet és mű példás azonossága. (*Szépirodalmi*, 1978.)

GREZSA FERENC

Konrád György: A városalapító

Konrád György új regénye nem könnyű olvasmány, mint ahogy nem volt az *A látogató* sem. Egymást váltja benne egy életsors elbeszélése, a „városalapító” mérnök múltjának mozaikszerű felelevenítése, valamint olyan belső monológszerű futamok, melyek esszéisztikusak gondolatiságuk, és líraiak hol expresszív képeik, hol szabad képzetársításos, látomásos előadásmódjuk okán. Ha e két, párhuzamosan futó szálát szétválasztanánk, külön-külön olvasnánk, akkor döbbennénk rá igazán összetartozásukra. Konrád ugyanis ezúttal is olyan középponti figurát teremtett, akit tevékenységi köre és látásmódja különleges illetékességgel ruház fel. Bizonyos szempontból mindannyian „látogatók” vagyunk, s mind városalapítók is, legalábbis „jövő-alapítók”. S hogy a jövőről közvetlenül, mégis kevés szó esik, az már Konrád koncepciójának következménye: a jövő itt a jelen és a félmúlt súlyaival, nehezekeivel van megterhelve, bizonytalanok kontúrjai, aggodalmak, kételyek, keserűségek kapcsolódnak hozzá. A főalak tehát bizonyos tágabb, átvitt jelentést is hordoz: a múlt terheit, a jelen gondjait és a jövő esélyeit a műszaki értelmiségi, a „jövőtervező”, az alapító-építő horizontjával szemlélteti.

A személyiségtörténet és az esszé bonyolult összefonódása, egymásra vonatkoztatottsága, kölcsönös egymást kiegészítése mellett nehézséget okozhat az olvasónak maga az írói modor is. A hosszú mondatok, a zaklatott, vibráló felsorolások, szubjektív hevítettességű groteszk vagy költői halmozások nagyobb léptékű, kissé szokatlan, feszített olvasási módot kényszerítenek ránk. (Ami persze kevésbé lepi meg az újabb költészetben jártasabbakat.) De ha sikerül átvenni a lírai-esszéisztikus részek ritmusát, akkor annak lendülete, sodra valóban megragad, képes gondolat- és érzelmsorokat elindítani, reakcióra kényszeríteni. Anélkül, hogy direkt módon befolyásolni, mozgósítani szándékozna, mert hisz hanghordozása többnyire levert, szkeptikus. A tények sorakoztatása, a beállítások váratlan fintorai nyugtalanítóak, és bár külön-külön tartózkodóak, objektívek, egészében felrázó, ingerült kitéréseknek minősülnek.

Kinek, minek szól ezen felindult, szinte sürgető ellenkezés? Szól a mulasztásokkal, bűnökkel teli múltnak. A fasizmusnak, a világháborúnak, a személyi kultusz időszakának. De szól a figyelmeztetés a jelennek is, amely a XXI. század városait és embereit tervezi, formálja. Arról az elodázhatatlan feladatról van szó, hogy az új

társadalom új várost szervezzen maga köré, „környezetbe fogalmazott történetfilozófiát”. Hogy a mába mentett forradalmiság „az egész fennálló kultúra gyakorlati kritikája legyen” a technikától a filozófiáig. Hogy az új társadalomban az állampolgár ne végrehajtó, hanem felelős alkotó, „válalkozó” legyen. Hogy a „tékozlás akkor is kizsákmányolás, ha nem él tőle jobban senki sem”. Hogy a bürokrácia elleni harc mindaddig nem lehet eredményes, amíg „nem törekszünk önmagunkkal tőlünk független és mérhető ellengépezetet szembesíteni”. Hogy ne a hivatali mechanizmusban ismerjük fel a közakaratot. Hogy nem érhetjük be a „fogyasztók kommunizmusával”, ami „célnek ábrándos, ábrándnak szegény”. Hogy olyan készenlétre van szükség, amelyben „minden játékos tanulja meg átélni szerepében a teljes emberi drámát”. A városalapító elégedetlensége tehát mindaz ellen szól, ami bürokratikus, kényelmes, felelőtlen, s az alkotó, szuverén személyiség nevében kér részt a jövőből még akkor is, ha gyakori elégtelenségünknek is tudatában van: „Nem a dolgok csekélyek, én vagyok csekély bennük.”

A regény azzal figyelmeztet a teremtő közösség, a cselekvő humanizmus, a konstruktív rugalmasság, a bátorság és őszinteség fontosságára, hogy világa mindennek csak ellenkezőjét mutatja fel. Zord, kegyetlen, kietlen közeget kell érzékelnünk folyton, hiányoznak az emberség melegebb, a győzelem derűsebb színei. Sokszor mintha valami túlvilági tájon járnánk: a kiismerhetetlenség, a homályosság, az értelmetlenség bénító és elbizonytalanító szférájában. A lírai futamok különös szépsége ebből fakad időnként. Ez a lidérces, álombeli világ olykor a mi világunkra, jelenünkre, közelmúltunkra emlékeztet. S a kísérteties megjelenítés nem zavart okoz, hanem nyomatékosít. Igaz, marad a műben ennek következtében valami elvontság, túlzásfűlttség, amit nem ellensúlyozhatnak az epikus részek, a plasztikus, a metszően pontos leírások. (Bravúrosan megoldott, megrendítő fejezetek mellett vannak ennek a szálnak rutinszerű fordulatai is.) De a csapongás, kaotikusság nem föltétlenül a művészi alakítás, érlelés hiánya. Utalhat ez olyan szándékra is, hogy a „betonrengeteg”-be került városlakó szemléletét adja vissza, akinek szemhatáráról csaknem eltűnt a természeti világ, s akinek szemében, sajátos légszomja következtében, a város rémmé, fenyegető szörnyeteggé vált.

A próza intellektualizálásának jelentős és eredeti kísérlete *A városalapító*. Bizonyos megoldásait érezhetjük kérdésesnek, de egészében érvényesnek és hitelesnek kell elfogadnunk. A művésznek minden bizonnyal joga van a saját, olykor szélsőséges, stilizált vagy egyoldalú élményét is közreadni, főképpen akkor, ha időszzerű és közéleti problémákat érint. Fontos, hogy a regény elvont sémája, a főhős időnként spekulatív gondolkodása ne vezessen a műértelmezés leegyszerűsítő és hibás alternatívájához. *A városalapító* képzeletbeli várostát ugyanis éppoly helytelen volna jelenünkkel teljes mértékben azonosítani, mint azt tagadni, hogy e város célszerűtlensége, ésszerűtlensége, haszonlesése, nevetséges túlbuzgósága korunknak szóló figyelmeztetés. „Elutazhatom bárhová; bőröndömben és arcom ráncában viszem magammal városomat, akár egy jellemhibát, beleöregedtem, káparhatom, nem tudom magam megkülönböztetni tőle.” Ez mutatja, hogy milyen széles jelentésű szimbólum a város. Jelenti környezetünket és jövőnket, munkánkat, rajongott és utált feladatainkat, még tágasabban lelkiismeretünket, cselekvésünk, s a számonkérés terét, a veszélyeket és a kételyeket, de az igazmondás és a kötelesség parancsát is. (*Magvető, 1977.*)

IMRE LÁSZLÓ